

Grey Scale #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

2

42

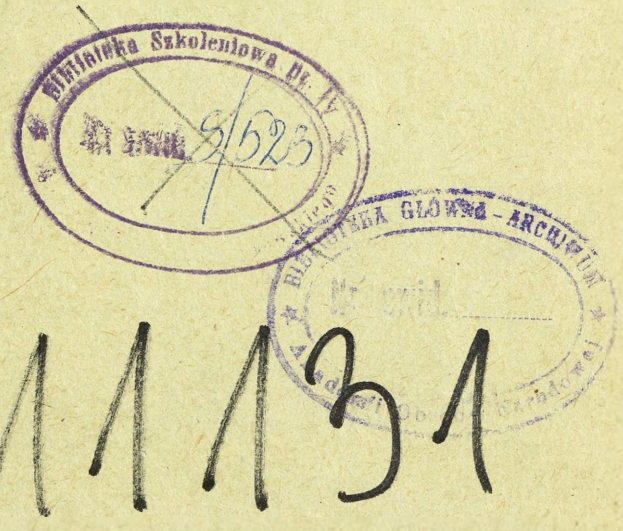
AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

Egz. Nr 53

ppłk dypl. Stanisław WASIL

Temat: MATERIAŁY POMOCNICZE DO STUDIÓW
W ZAKRESIE PSYCHOLOGICZNYCH
I MORALNO-POLITYCZNYCH ASPEKTÓW
WSPÓŁCZESNEGO POLA WALKI

(Skrypt)

REMBERTÓW

WRZESIEN

1965

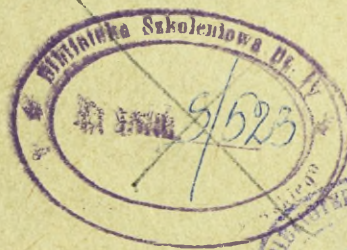
AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. gen. broni K. Świerczewskiego

Egz. Nr 53

ppłk dypl. Stanisław WASIL

**Temat: MATERIAŁY POMOCNICZE DO STUDIÓW
W ZAKRESIE PSYCHOLOGICZNYCH
I MORALNO-POLITYCZNYCH ASPEKTÓW
WSPÓŁCZESNEGO POLA WALKI**

(Skrypt)

11131

REMBERTÓW

WRZESIEŃ

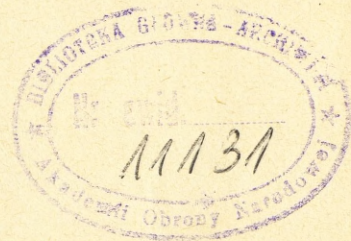
1965

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
im. generała broni Karola Świerczewskiego

Ppłk mgr Stanisław WASIL

MATERIAŁY POMOCNICZE DO STUDIÓW W ZAKRESIE PSYCHOLOGICZNYCH
I MORALNO-POLITYCZNYCH ASPEKTÓW WSPÓŁCZESNEGO POLA WALKI

/skrypt/

REMBERTÓW

w r z e s i e ń

1965 r,

W przeszłości każda walka wymagała od żołnierza dużej odporności fizycznej i psychicznej. Walka współczesna będzie jednak pod tym względem szczególnie wymagająca, gdyż warunki przyszłego pola walki będą wyraźnie różnić się od tych, które znamy z minionej wojny.

Dotychczas w całokształcie rozważań teoretycznych i w praktyce szkolenia bojowego wojsk, wiele uwagi poświęca się różnym problemom związanym z organizacją, prowadzeniem i zabezpieczeniem współczesnych działań bojowych. Za mało uwagi poświęcamy jednak sprawie człowieka na współczesnym polu walki, problematyce jego przeżyć psychicznych i ich skutkom oraz wynikającym stąd zadaniom, obowiązkom i odpowiedzialności. Za mało uwzględniamy te problemy w procesie szkolenia bojowego.

W opracowaniu tym podejmuję próbę wyeksponowania niektórych aspektów przeżyć psychicznych żołnierzy i ich skutków oraz wynikających stąd zadań i obowiązków.

WARUNKI WSPÓŁCZESNEGO POLA WALKI SA ZNACZNIE UTRUDNIONE

Na warunki bojowe współczesnej walki ogólnowojskowej składają się zarówno właściwości walki, jak i wynikające z nich czynniki stale zmienne.

Do właściwości bojowych współczesnej walki ogólnowojskowej zaliczamy: duże tempo, zasięg, dynamikę, manewrowość, dekoncentrację i siłę rażącą środków ogniowych.

Duże tempo, dynamika i manewrowość wynikają przede wszystkim z możliwości zastosowania broni masowego rażenia i będą występować we wszystkich rodzajach walki. W działaniach zaczepnych, niezbędne jest duże tempo i szybki manewr siłami i środkami dla należytego wykorzystania skutków własnych uderzeń jądrowych. W działaniach obronnych, szybkość i manewrowość będą podstawowym czynnikiem, zapewniającym sprawne wyprowadzenie wojsk spod uderzenia broni masowego rażenia oraz zajęcia dogodnego położenie w stosunku do nieprzyjaciela, dla niespodziewanego i skutecznego przeciwdziałania.

Dynamika...

Dynamika działań bojowych będzie się przejawiać w różnych formach: uderzeniach wojsk pancernych, ogniu artylerii i broni maszynowej, działalności lotnictwa itp. Będzie ona występowała zarówno podczas natarcia i obrony, jak też w boju spotkaniowym i w walkach straży tylnych.

Współczesne, szybkie i manewrowe działania bojowe, odbywać się będą w szerokich pasach i na dużą głębokość. Dotyczy to zarówno działań zaczepnych, jak i obronnych. W związku z tym poszczególne działania ogniskować się będą na kierunkach i to często odległych od siebie. W tych warunkach wystąpi charakterystyczne zjawisko braku ciągłego frontu i możliwość przenikania całych oddziałów, a nawet związków taktycznych głęboko w ugrupowanie przeciwnika, zwłaszcza desantów powietrznych, oddziałów rozpoznawczych i grup dywersyjnych.

Wymienione właściwości bojowe wytworzą specyficzne warunki, w których wojska będą działać. Specyfika tych warunków polegać będzie na tym, że pod wpływem wymienionych właściwości wystąpią różne swoiste cechy tych warunków, a mianowicie: duża intensywność działań; zaskakujące zmiany w sytuacji bojowej; ciągłe zmiany położenia; oderwanie od sił głównych, sztabów nadrzędnych i zaplecza.

Szczególnie dotkliwą właściwością współczesnej walki będzie duża siła rażąca środków ogniowych. Powszechnie wiadomo, że na wyposażeniu wszystkich armii czołowych państw świata jest broń masowego rażenia, a przede wszystkim broń jądrowa. Może być ona użyta zarówno do uderzenia na czołowe obiekty przemysłowe i obronne w początkowym okresie wojny, jak też do niszczenia siły żywej i sprzętu bojowego w ramach poszczególnych walk i operacji. Ilość przewidywanych do tego celu jednostek amunicji jądrowej jest bardzo duża, o czym świadczą przyjmowane ćwiczebnie normy przydziału. Na przykład: podczas jednych z ćwiczeń wojsk amerykańskich o tematyce obronno-zaczepnej, Armia Polowa Stanów Zjednoczonych w składzie 4 KA, działająca na głównym kierunku, otrzymała 180 jednostek amunicji jądrowej, a armia na kierunku drugorzędym 40, z tego 40-70%

przypadało na amunicję małej mocy, to jest od 1 do 10 KT. Podobne normy przewiduje się i u nas.

Dla uprzytomnienia sobie siły niszczycielskiej takiej ilości amunicji jądrowej, posłużymy się następującym przykładem: wskutek zrzućenia jednej bomby atomowej o sile 20 KT na Hiroszimę w dniu 6 sierpnia 1945 roku, zostało zabitych 76 tys.150 osób, a 13.983 zginęło bez wieści. Szczególnie duża była ilość rannych-porażonych bezpośrednio i pośrednio. Tak więc ogólne straty obliczono na 1 80.000 osób. Siłę niszczycielską broni jądrowej podkreśla jeszcze inny przykład. Otóż, gdy w czasie drugiej wojny światowej /lata 1939-1945/ zużyto pięć milionów ton trotylu i straty wynosiły 32 miliony zabitych oraz około 35 milionów rannych, to obecnie jeden pocisk lub bomba o mocy wybuchu 30-100 MT/milionów ton/ jest od 6 do 20 razy silniejszy niż cały materiał wybuchowy zużyty w czasie drugiej wojny światowej. Ale nie tylko broń jądrowa stanowi o sile rażącej współczesnych środków ogniowych. Współczesne związki taktyczne i oddziały zostały wyposażone w nową broń strzelecką, bardziej wydajną i skuteczniejszą. Wzrosła także siła rażąca oraz skuteczność ogniowa artylerii i lotnictwa. W rezultacie więc, współczesne związki taktyczne i oddziały dysponują siłą ognia kilkadziesiąt razy większą niż związki taktyczne i oddziały z okresu drugiej wojny światowej przy znacznie mniejszych stanach liczebnych.

W związku z powyższym należy z całym przekonaniem podkreślić, że niszczące działanie współczesnych środków ogniowych, którymi dysponuje armia ogólnowojskowa będzie nie tylko duże w skutkach rażenia, ale i w bezpośrednim działaniu na psychikę i morale wojsk.

Szczególnie silnie będą oddziaływać na psychikę trzy zasadnicze bodźce wytwarzane przez ten czynnik, a mianowicie: bezpośrednia, fizyczna siła rażenia; efekty wybuchowe; obraz zniszczeń. A więc są to bodźce, które będą oddziaływać na wszystkie podstawowe ośrodki odbioru wrażeń i to niemal jednocześnie.

Niezależnie od wymienionych właściwości bojowych, na warunki przyszłego pola walki składają się także różne czynniki stale zmienne, których specyficzny wpływ na przeżycia psychiczne żołnierzy będzie bardzo duży. Zalicza się do nich: teren, klimat i pogoda, zaopatrzenie, system uzupełnień, dowodzenie, opieka lekarska, rodzaj działań i charakter zadania bojowego. Czynniki te składały się również na warunki walk w okresie minionym, ale przy tego rodzaju rozważaniach trzeba je uwzględniać dlatego, że na przyszłym polu walki będą one znacznie silniej oddziaływać na przeżycia psychiczne żołnierzy niż kiedykolwiek.

Teren i klimat będą bardziej oddziaływać na przeżycia psychiczne żołnierzy dlatego, że wraz ze wzrostem tempa, głębokości i zasięgu działań, wojska będą musiały pokonać znacznie więcej przeszkód terenowych i sztucznych oraz przebywać w stosunkowo krótkim odstępie czasu, w różnych strefach klimatycznych i atmosferycznych. Powodować to będzie wzrost wysiłku fizycznego i psychicznego oraz objawy różnych dolegliwości fizycznych i psychicznych.

Bardzo dotkliwie oddziaływać będą na przeżycia psychiczne żołnierzy takie czynniki jak: system zaopatrzenia i uzupełnień, dowodzenie i opieka lekarska. Wynikać to będzie z samego faktu większych trudności w tych dziedzinach. Trudności zaopatrzenia wynikać będą z dużej odległości baz zaopatrzenia od strefy taktycznej, z możliwości skutecznego niszczenia transportu zaopatrującego, a przede wszystkim skażenia radioaktywnego tych środków w strefie taktycznej. Spowoduje to możliwe objawy głodu, pragnienia, niedostatek środków walki itp. Trudności uzupełnień wynikać będą przede wszystkim z większej możliwości zakłóceń w działalności władz administracyjnych i dużych strat ludzkich na zapleczu. Spowodowane to będzie większą skutecznością uderzeń środków ognionych na zapleczu zarówno w początkowym okresie wojny, jak i w trakcie jej trwania. W związku z tym nie rzadko zachodzić będzie potrzeba wykonywania zadań bojowych mniejszymi siłami, przez dłuższy okres czasu i bez możliwości dłuższego odpoczynku.

Trudności dowodzenia będą znacznie większe ze względu na dużą szybkość, manewrowość, zasięg, wielokierunkowość i przenikliwość działań. Widocznym objawem tych trudności będzie nienadążanie sztabów z podejmowaniem decyzji, opóźnione jej przekazywanie, zniekształcenie treści i niedocieranie decyzji przełożonych. Trudności opieki lekarskiej będą również wynikały z tych samych przyczyn. W tych warunkach kwalifikowany personel lekarski nie będzie w stanie docierać do poszczególnych grup bojowych i nieść im bezpośrednią pomoc lekarską. Główny ciężar tego obowiązku będzie spoczywał na personelu pomocniczym, nie zawsze fachowo przygotowanym, a często nie dysponującym odpowiednimi środkami. Poważną trudność stanowić będzie duża odległość szpitali polowych i brak środków ewakuacji rannych, zwłaszcza w okresach intensywnych działań bojowych, kiedy ilość chorych i rannych będzie bardzo duża.

Szczególnie duży wpływ na warunki bojowe i przeży-
ciapsychiczne żołnierzy będzie wywierał rodzaj działań i cha-
akter zadania bojowego. Na współczesnym polu walki wojska mogą brać udział w różnych działaniach bojowych, a więc w działaniach zaczepnych, obronnych lub odwrotowych. Każdy z nich różnił się będzie właściwościami bojowymi, swoistą organizacją, stopniem trudności bojowych i fizycznych, a nade wszystko różnić się będzie skalą i skutkami przeżyć psychicznych żołnierzy. Na podstawie doświadczeń minionej wojny można z całą pewnością stwierdzić, że działania zaczepne, aczkolwiek wymagają od sztabów i wojsk ogromnego wysiłku bojowego, fizycznego i psychicznego, bardziej sprzyjają kształtowaniu aktywnej postawy bojowej wśród żołnierzy, niż działania obronne lub odwrotowe. Dzieje się tak dlatego, że działania zaczepne wywołują u żołnierzy świadomość przewagi nad nieprzyjacielem, wzmagają wiarę we własne siły i w perspektywy zwycięstwa. Działania obronne lub odwrotowe nie będą sprzyjać takim odczuciom, lecz przeciwnie, będą wywoływać świadomość własnej słabości, przewagi nieprzyjaciela i niewiarę w perspektywy zwycięstwa.

W ramach poszczególnych rodzajów działań wojska mogą wykonywać także różne, mniej lub bardziej skomplikowane i utrudnione zadania bojowe. W działaniach zaczepnych wojska mogą wykonywać zadania w roli desantu lub grupy rozpoznawczej, nacierać w ogólnym ugrupowaniu oddziału lub związku taktycznego w pierwszym rzucie i na głównym kierunku z forsowaniem przeszkód terenowych i innych, albo w drugim rzucie, na pomocniczym kierunku bez ważniejszych przeszkód terenowych, sztucznych itp. Podobnie różne zadania wojska mogą wykonywać w obronie i w działaniach odwrotowych. Każde z tych zadań różnić się będzie wysiłkiem bojowym, organizatorskim i fizycznym, a także skalą i skutkami przeżyć psychicznych żołnierzy.

WZROŚŁ ZAKRES PRZEŻYC PSYCHICZNYCH ŻOŁNIERZY W WALCE
ORAZ ICH WPŁYW NA KSZTAŁTOWANIE SIĘ POSTAW BOJOWYCH

Na podstawie wnikliwej analizy specyfiki warunków współczesnego pola walki oraz jej konfrontacji z wynikami badań i doświadczeniami minionych wojen, można z dużym prawdopodobieństwem przewidzieć niektóre aspekty przeżyć psychicznych żołnierzy na współczesnym polu walki oraz ich skutki. Przy czym pragnę podkreślić, że ze zrozumiałych względów, zajmował się będę nie przeżyciami psychicznymi "w ogóle", lecz głównie tymi, które wywierają największy wpływ destrukcyjny na kształtowanie się postaw bojowych żołnierzy.

Przeżycia tego rodzaju można rozpatrywać stosownie do przyjętej klasyfikacji procesów psychicznych. Pierwszą grupą tych przeżyć stanowić będą przeżycia intelektualne, czyli poznawcze, drugą natomiast - przeżycia uczuciowo-emocjonalne. Treść i zakres tych przeżyć, rozwinięte zostaną kolejno według przyjętej klasyfikacji.

I. Przeżycia intelektualne

Do przeżyć intelektualnych, czyli poznawczych, o charakterze destrukcyjnym zaliczyć należy: świadomość niebezpieczeństwa utraty życia lub zdrowia; złudzenia, dezorientację bojową; niepewność położenia i wyników walki; niewiarę w perspektywę walki i zwycięstwa.

Wszystkie te elementy przeżyć psychicznych wystąpią na współczesnym polu walki ze szczególną siłą i ostrością. Spróbujmy je kolejno rozwinąć i uzasadnić.

S w i a d o m o ś ć n i e b e z p i e c z e ń -
s t w a u t r a t y ż y c i a l u b z d r o w i a
będzie najsilniejszym, najbardziej masowym przeżyciem psychicznym żołnierzy na współczesnym polu walki. Wywoływać ją będą różnorodne czynniki. Na pierwszym miejscu wśród tych czynników należy wymienić brak oswojenia żołnierzy z działaniem środków masowego rażenia i możliwość występowania u nich przesadnego interpretowania skutków jej rażącego działania. Ponieważ środków tych ze zrozumiałych względów nie stosuje się w praktyce szkoleniowej okresu pokojowego, nie ma też możliwości tradycyjnego "ostrzeżania" żołnierzy z tymi środkami. Co gorsza nie ma też takich możliwości w czasie wojny, gdyż należy przypuszczać, że żołnierz, który raz znajdzie się pod bezpośrednim uderzeniem broni jądrowej, to jeśli nawet nie utraci życia lub fizycznych zdolności do walki, prawdopodobnie więcej już do szeregów nie wróci ze względu na skutki psychiczne. Fakt ten sprawia, że środki powyższe będą dla żołnierza zawsze czymś niewiadomym w sensie osobistym, co pod wpływem wyobraźni będzie urastać do rozmiarów grozy. Ponadto świadomość niebezpieczeństwa potęgować będą takie czynniki jak: efekty wybuchowe współczesnych środków rażenia, wstrząsające obrazy zniszczeń, masowe objawy śmierci przyjaciół i towarzyszy walki w stosunkowo krótkim czasie, bezpośrednie odczucie siły rażącego działania środków ogniowych oraz wszechstronne i długotrwałe zagrożenie /z ziemi, powietrza, w strefie taktycznej i w rejonach odpoczynku/.

Z ł u d z e n i e występować mogą na współczesnym polu walki bardzo często i stanowić będą szczególnie niebezpieczny element przeżyć psychicznych. Złudzeniem nazywamy wytworzony przez zmysły i wyobraźnię nierealny lub nieistniejący obraz rzeczy lub zjawisk. Na współczesnym polu walki, pod wpływem właściwości bojowych i specyfiki jej warunków, różnorodność i intensywność bodźców angażujących

ośrodki spostrzegania i wyobraźnię będzie bardzo duża. Z tego też względu złudzenia będą występować często i mogą być przeżyciem masowym. Mogą one dotyczyć nie tylko zjawisk przedmiotowych, ale także różnorodnych aspektów walki. Najczęściej jednak na tle specyfiki warunków współczesnej walki mogą występować w tym zakresie złudzenia następujące: złudzenie wszechstronnego zagrożenia przez nieprzyjaciela z ziemi; złudzenia przewagi bojowej nieprzyjaciela; złudzenie nieudolności dowódczo-organizatorskich przełożonych i sztabów nadrzędnych; złudzenie słabości materialnej, bojowej własnych pododdziałów lub oddziałów; złudzenie nie-trwałości zaplecza i inne.

Złudzenia te wywoływane będą przez różnorodne specyficzne cechy właściwości i warunków współczesnej walki, o których była już mowa, a przede wszystkim: siła rażąca środków ogniowych nieprzyjaciela; duże straty własne; obiektywne trudności uzupełnień; zaopatrzenia i dowodzenia; zaskakujące zmiany w sytuacji bojowej; brak środków walki, żywności i wody; niepełna opieka lekarska itp.

D e z o r i e n t a c j a b o j o w a polega na chwilowej lub trwałej utracie właściwej orientacji o położeniu bojowym wojsk własnych, nieprzyjaciela oraz o położeniu własnym w terenie. Może ona występować na współczesnym polu walki bardzo często. Przyczyną subiektywną dezorientacji jest zwykle słabe wyrobienie niektórych cech psychicznych, a przede wszystkim podzielności uwagi, szybkości i wielostronności spostrzeżeń, szybkości i dokładności orientacji przestrzennej i taktycznej, trwałości pamięci i innych. W konkretnych warunkach przeżycia tego rodzaju wywoływać będą takie specyficzne cechy warunków bojowych jak: oderwanie od sił głównych i sztabów nadrzędnych; duża intensywność działań; zaskakujące zmiany w sytuacji bojowej, ciągłe zmiany położenia; niedocieranie w czasie informacji lub decyzji przełożonych itp.

N i e p e w n o ś ć p o ł o ż e n i a i w y - n i k ó w w a l k i może występować na współczesnym polu walki bardzo często. Przeżywać ją mogą dowódcy, pojedynczy

żołnierze oraz całe grupy i pododdziały. Wywoływać ją będą częściowo te same przyczyny co i dezorientację. Najczęściej jednak będzie ona występować w wypadku przejścia z działań zaczepnych do obronnych lub z obronnych do odwrotowych. Doświadczenia minionych wojen wskazują, że w takich sytuacjach zawsze możliwe jest subiektywne odczucie i interpretowanie przez żołnierzy przyczyn i okoliczności przejścia do tego rodzaju działań. A zatem większa będzie ich skłonność do przecenienia sił i możliwości nieprzyjaciela oraz niedocenywanie własnych, w konsekwencji ulegając nastrojom niepewności co do trwałości położenia i wyników walki. Ponadto przeżycie tego rodzaju może również często występować w trakcie wykonywania przez wojska zadań w ramach desantu lub grupy rozpoznawczej.

N i e w i a r a w p e r s p e k t y w y w a l k i i ż w y c i ę s t w a występować może głównie w niesprzyjających okolicznościach walki. Najczęściej w wypadku przejściowych niepowodzeń taktycznych i przejścia z działań zaczepnych do obronnych lub z obronnych do odwrotowych, przy jednocześnie dużych stratach osobowych i materiałowych, trudnościach uzupełnień, dowodzenia, zaopatrzenia itp. Będzie ona występować najczęściej wśród pojedynczych żołnierzy, posiadających wyjątkowo niskie walory moralne, i u których przeważają takie cechy charakteru jak: podejrzliwość, nieufność, nadmierny krytycyzm, tohórzostwo itp. Mogą jej ulegać także i inni żołnierze wskutek oddziaływania wspomnianych osobników i propagandy wroga na sugestywnym tle tych szczególnie trudnych okoliczności walki, zwłaszcza jeśli nie będzie w tym kierunku odpowiedniego przeciwdziałania.

II. Przeżycia uczuciowo-emocjonalne

Do przeżyć uczuciowo-emocjonalnych o charakterze destrukcyjnym, które mogą występować na współczesnym polu walki ze szczególną siłą, zaliczyć należy przede wszystkim strach. Ponieważ na współczesnym polu walki działać będą specyficzne, nowe jakościowo cechy warunków bojowych, wywołujące liczne i dość silne przeżycia intelektualne,

to równoległe z tym, z większą siłą i częstotliwością występować będzie uczucie strachu.

S t r a c h jest zjawiskiem właściwym każdemu człowiekowi i przeżywać go będą na współczesnym polu walki wszyscy żołnierze. Potwierdzają to badania przeprowadzane w tej dziedzinie. Badania nad zagadnieniem strachu wśród żołnierzy frontowych rozpoczął DOLLARD na wolontariuszach międzynarodowych brygad, którzy brali udział w obronie republiki hiszpańskiej. W rezultacie tych badań wykazano, że 7 na 10 żołnierzy, wchodzących pierwszy raz do walki przeżywało strach bardzo silnie, natomiast 8 na 10 żołnierzy badanych twierdziło, że lepiej przyznać się do strachu przed bojem. Prowadzono również badania nad tym zagadnieniem w amerykańskich dywizjonach frontowych w czasie drugiej wojny światowej. W rezultacie tych badań również stwierdzono, że 70 % badanych żołnierzy, wchodzących pierwszy raz do walki przeżywało strach bardzo silnie, a tylko pozostała część w mniejszym stopniu. Przy tym stwierdzono także dość charakterystyczne zjawisko. W wyniku powtarzania badań wśród tych samych żołnierzy przed każdym następnym wejściem do walki stwierdzono, że w wypadku wchodzenia do walki drugi i trzeci raz procent ten zmniejszał się, a przy wchodzeniu do walki po raz czwarty i piąty procent ten znów się zwiększał. Na podstawie tych badań wyciągnięto wniosek, że strach w warunkach walki jest zjawiskiem powszechnym, powtarzalnym i przeżywa go zdecydowana większość żołnierzy w walce.

Strach nie jest właściwie zjawiskiem jednorodnym. Są różne jego postacie jak: prze-strach, przerażenie, lęk, obawa itp. W różnych spekulacjach psychologicznych na ten temat określono nawet szczegółowe różnice w mechanizmach powstawania i przebiegu psychefizjologicznego tych poszczególnych form strachu. Twierdzi się na przykład, że przestrasz lub przerażenie powstają głównie pod wpływem groźby naocznej i wraz z nią zanikają, a zatem są one krótsze w swym przebiegu, natomiast lęk może być wywołany nawet przez samą wyobraźnię na podstawie uświadomienia sobie mających nastąpić niebezpieczeństw. Ponieważ wyobraźnia może potęgować stopień

niebezpieczeństwa do przesadnych rozmiarów, lęk w taki sposób wytworzony może być bardziej długotrwały i gorszy w skutkach niż inne formy strachu. Aczkolwiek są pewne różnice w mechanizmach powstawania i przebiegu tych poszczególnych form strachu, to jednak sposób ich oświetlenia wydaje się zbyt uproszczony. Uważam, że wszystkie postacie strachu powstają pod wpływem oddziaływania na świadomość różnorodnych bodźców zewnętrznych, wywołujących stan zagrożenia, który w mniejszym lub większym stopniu kształtowany jest także przez wyobraźnię.

Nie wdając się w szczegółową polemikę na ten temat wydaje się, że dla potrzeb podjętej problematyki tego opracowania, można przyjąć termin "strach" jako nazwy ogólnej dla tych wszystkich przeżyć.

Przez pojęcie "strach" w takim ujęciu, rozumiemy głównie te przeżycia psychiczne, które mają swoje źródła w niebezpieczeństwie dostrzeganym przy pomocy zmysłów i kształtowanym przez wyobraźnię, a wywołujące różnorodne reakcje i skutki psychofizyczne. Czyli strach ma swoje źródło w niebezpieczeństwie dostrzeganym przez zmysły i kształtowanym przez wyobraźnię. A więc istnieje ścisła zależność między siłą i trwałością bodźców wywołujących niebezpieczeństwo, świadomością w ramach której kształtuje go wyobraźnia, a siłą i trwałością przeżywania uczucia strachu. Im większa jest siła i trwałość bodźców określających stopień niebezpieczeństwa oraz im więcej jest on uświadamiany i potęgowany przez wyobraźnię, tym silniejsze i trwalsze jest uczucie strachu. A zatem większy będzie również jego wpływ destrukcyjny na kształtowanie się postaw bojowych żołnierzy w walce.

Stąd wynikają pewne cechy szczególne tego przeżycia w walce współczesnej. Ponieważ analiza warunków współczesnego pola walki wskazuje, że niewspółmiernie zwiększyła się siła i intensywność bodźców oddziaływujących na żołnierza w walce, które wzmacniać będą świadomość niebezpieczeństwa, to równocześnie z tym wzrośnie także siła przeżywania uczucia strachu i długotrwałości jego występowania.

A zatem wzrośnie również jego destrukcyjny wpływ na kształtowanie się postaw bojowych żołnierzy w walce.

Skutki destrukcyjnego działania strachu na kształtowanie się postaw bojowych żołnierzy w walce będą przedmiotem dalszych rozważań. Omawiając jednak możliwe na współczesnym polu walki przeżycia psychiczne oraz ich przyczyny, nie sposób pominąć jeszcze jednej z nich, która będąc wspólną dla tych wszystkich przeżyć, nie została z tego względu dotychczas omówiona. Jest nią propaganda wroga, prowadzona w ramach taktycznej i strategicznej wojny psychologicznej.

We wszystkich czołowych armiach paktu NATO zorganizowano organa wojny psychologicznej począwszy od szczebla centralnego do związków taktycznych włącznie. Jednocześnie organa te wyposażono w nowoczesny sprzęt i środki działania. Został również opracowany i zawarowany przepisami regulaminów system taktycznej i strategicznej wojny psychologicznej. Jej sens rozumiany jest tam jako działalność głównie propagandowa, skierowana przeciwko wojsku i ludności cywilnej w strefie działań bojowych i na zapleczu dla bezpośredniego wsparcia operacji wojskowych. Zgodnie z założeniami taktycznej i strategicznej wojny psychologicznej głównym celem działalności propagandowej w stosunku do naszych wojsk będzie osłabienie ich stanu moralnego i zdolności bojowej przez:

1. Podrywanie zaufania żołnierzy do założeń ustrojowych, polityki partii i organów władzy państwowej, lojalności państw sojusznicznych, głoszonych oficjalnie celów wojny.

2. Wywoływanie wzajemnej nieufności co do lojalności politycznej między żołnierzami różnych regionów kraju, między kadrami a żołnierzami oraz między kadrami poszczególnych szczebli dowodzenia.

3. Wytwarzanie wśród kadry i żołnierzy pododdziałów nastrojów podejrzliwości, nieufności i niewiary w prawdziwość informacji wewnętrznej, sprawność organizatorską sztabów nadrzędnych i prawidłowość ich dowodzenia.

4. Wywoływanie wśród dowódców i żołnierzy wrażenia własnej słabości materialno-bojowej oraz przewagi techniczno-bojowej, korzystniejszego położenia i trwalszych perspektyw bojowych strony przeciwnej.

5. Wytwarzanie uczucia lęku i strachu przed skutkami rażenia współczesnych środków ogniowych oraz skłonności do paniki.

6. Wskazywanie możliwości i sposobów uchylenia się od walki.

Są to oczywiście nie wszystkie, lecz najistotniejsze kierunki tej propagandy opracowane w myśl zasady, że w zakresie tym dobre jest każde kłamstwo, jeśli służy osiągnięciu wytkniętego celu.

Aby zapewnić jak najskuteczniejszą realizację tych celów, wyposażono organa wojny psychologicznej w nowoczesne środki techniczne, określono dla nich formy, metody i taktykę działania oraz przedsięwzięto systematyczne doskonalenie praktyczne w tym zakresie, w ramach szkolenia bojowego wojsk. Aczkolwiek mamy pełne podstawy, by wysoko cenić wartości moralno-bojowe naszych żołnierzy i być przekonanym, że nie zamknięcie ich nawet najbardziej podstępna propaganda wroga, to jednak należy liczyć się z tym, iż może ona w mniejszym lub większym stopniu wzmacniać omawiane przeżycia psychiczne i potęgować ich destrukcyjny wpływ na zachowanie zdolności bojowej wojsk.

PRZEŻYCIA PSYCHICZNE OSŁABIĄC BĘDĄ ZDOLNOŚĆ BOJOWĄ WOJSK

Omawiając przeżycia psychiczne żołnierzy na współczesnym polu walki, nie można pominąć ich skutków ujemnych, wyrażających się w zewnętrznych formach zachowania pojedynczych żołnierzy i pododdziałków w walce.

Jest rzeczą niewątpliwą, że im bardziej wzrasta zakres i siła przeżyć psychicznych żołnierzy w walce, tym większy będzie ich wpływ destrukcyjny na zachowanie zdolności bojowej wojsk. Ze względu na różnorodny charakter, zwiększoną siłę i długotrwałość tych wszystkich przeżyć psychicznych, wpływ ten będzie wielostronny. Najczęściej jednak

przejawiał się będzie wśród żołnierzy w postaci: przejściowej niesprawności psychofizycznej, schorzeń psychicznych i deprecjacji moralnej.

Przejściowa niesprawność psychofizyczna żołnierzy w walce może występować stosunkowo często i powodować szczególnie dotkliwe skutki, gdyż źródłem jej będzie przede wszystkim strach, który, jak dotychczas uzasadniano, może być przeżyciem masowym i długotrwałym.

Prowadzone badania nad zmianami psychologicznymi, które zachodzą u człowieka pod wpływem przeżywanego uczucia strachu wykazały możliwość wystąpienia u żołnierzy trzech charakterystycznych rodzajów przejściowej niesprawności psychofizycznej - astenii psychomotorycznej, dyspraksji i demencji.

A s t e n i a p s y c h o m o t o r y c z n a polega na zahamowaniu lub osłabieniu procesów psychomotorycznych u człowieka, a zatem może być ona całkowita lub częściowa. Astenia psychomotoryczna całkowita będzie miała miejsce wówczas, gdy strach owładnie żołnierzem niepodzielnie i nastąpi u niego paraliż psychicznych ośrodków ruchowych, którego zewnętrznym przejawem jest bezwład psychofizyczny, tak zwane "skamienienie". W tym stanie żołnierz nie może wykonać najprostszych czynności i stanowi dogodny cel dla nieprzyjaciela. Czas trwania takiej niesprawności może wynosić od kilkunastu do kilku minut, zależnie od siły i trwałości bodźców, które ten stan wytworzyły i odporności psychicznej poszczególnych żołnierzy, którzy ten stan przeżywają.

Astenia psychomotoryczna częściowa nastąpić może bądź po bardzo silnym przeżyciu strachu, gdy zaniknie już bezwład psychofizyczny, bądź też w wypadku gdy przeżywany strach nie spowoduje całkowitego zahamowania procesów psychomotorycznych u żołnierza, ale zakłóci koordynację jego ruchów. W takim wypadku żołnierz będzie niezupełnie ruchliwy, mało zaradny i nie będzie mógł dokładnie wykonywać swoich czynności, które obecnie wymagają przecież dużej precyzyjności, ruchliwości i zaradności. Stan taki będzie

szczególnie ujemnie wpływał na przebieg i wyniki walki, gdyż może występować bardziej masowo i trwać stosunkowo długo, nawet do kilku godzin.

D y s p r a k s j a polega na tym, że pod wpływem całokształtu omawianych przeżyć psychicznych, a głównie silnego uczucia strachu, następuje przejściowe zaburzenie w wykonywaniu znanych uprzednio i utrwalonych czynności złożonych, na przykład zaburzenia właściwej kolejności ruchów w czynności złożonej itp.

D e m e n c j a polega na tym, że pod wpływem całokształtu przeżyć psychicznych, a głównie silnego uczucia strachu, następuje zaburzenie procesów poznawczych, uczuciowych i wolicjonalnych oraz osłabienie ich regulującej funkcji w działaniu, które w takim wypadku ma charakter mimowolny i najczęściej destrukcyjny. Objawy demencji mogą występować indywidualnie - u pojedynczych żołnierzy - lub zbiorowo - u większości żołnierzy określonego pododdziału. Indywidualne objawy demencji będą miały swój zewnętrzny wyraz w bezwiednym wykonywaniu przez pojedynczych żołnierzy różnych, często zakazanych w obecnej sytuacji, czynności jak na przykład: indywidualna, bezwiedna ucieczka z rejonu zagrożenia lub z zajmowanej w walce pozycji w różnym kierunku, nawet w stronę nieprzyjaciela.

Zbiorowe objawy demencji będą miały swój zewnętrzny wyraz przede wszystkim w panice.

P a n i k a jest właśnie typowym objawem demencji zbiorowej, gdyż stanowi mimowolną, bezwiedną i żywiołową reakcję zbiorową, określonej grupy ludzi, związanych wspólnym celem swej działalności, wyrażającej się w szalonej, bezładnej ucieczce z rejonu zagrożenia lub z zajmowanej w walce pozycji, trwającej aż do całkowitego wyczerpania się.

Na współczesnym polu walki panika obejmować będzie zwykle mniejsze zespoły walczących wojsk z powodu szerszych pasów działania i większego rozśrodkowania sił. Pomimo tego może ona wystąpić również często, a może nawet częściej niż w minionych wojnach i pociągać za sobą bardzo dotkliwe skutki.

Schorzenia psychiczne mogą występować na współczesnym polu walki bardziej masowo niż w przeszłości, zwłaszcza wśród osobników posiadających osłabiony system nerwowy, nadwrażliwych, a przede wszystkim słabo odpornych na psychiczne i fizyczne trudy walki. Pod wpływem całokształtu omawianych przeżyć, najczęściej mogą występować takie schorzenia psychiczne jak: osłupienie schizofreniczne, amnezja, histeria, apraksja, psychastemia oraz mutyzm i negatywizm. Każdy rodzaj tej choroby charakteryzuje się swoistymi, możliwymi do wykrycia objawami.

O s ł u p i e n i e s c h i z o f r e n i c z n e przejawia się w zatraceniu przez chorego kontaktu psychicznego z otaczającą rzeczywistością, pograżeniu ^{się} we własnym, urojonym świecie, nienaturalnej reakcji wobec zjawisk otaczającej rzeczywistości, napięciu, nieobliczalnym myśleniu i działaniu.

A m n e z j a przejawia się w zaniku lub osłabieniu pamięci, a szczególnie zdolności do aktywnego rozpoznawania i odtwarzania rozmaitych wiadomości lub osiągniętych sprawności psychofizycznych.

H i s t e r i a przejawia się we względnie trwałym porażeniu zdolności ruchowych, nadmiernej wrażliwości, zaburzeniu wyobraźni i uczuć, napadach drgawek.

A p r a k s j a przejawia się we względnie trwałej niezdolności do wykonywania czynności, uprzednio przed chorobą dobrze znanych, utrwalonych i sprawnie wykonywanych.

P s y c h a s t e m i a przejawia się w skrajnym braku zdecydowania, wiary w siebie, niepewności, podejrzliwości i skłonności do myśli prześladowczych.

M u t y z m i n e g a t y w i z m przejawiają się w odwrotnym mimowolnym reagowaniu na polecenia i rozkazy.

Każdy żołnierz, który uległ jakiegokolwiek z wymienionych chorób, musi być jak najszybciej wycofany z walki i skierowany na leczenie. Niektóre z tych chorób, jak na przykład osłupienie schizofreniczne, są jeszcze dotychczas niemożliwe do wyleczenia, pozostałe zaś - względnie możliwe.

Deprecjacja moralna - czyli spadek lub utrata wartości moralnych żołnierzy, może wystąpić pod wpływem całości kształtu omawianych przeżyć psychicznych w formie depresji moralnej i postaw samozachowawczych.

Depresja moralna przejawiać się będzie w osłabieniu: uczuć, zainteresowań i pragnień ideowo-patriotycznych; wiary i ufności w przedstawiane i uznawane dotychczas ideały społeczno-polityczne, patriotyczne i w perspektywy walki; zaniku aktywności, ofiarności i bohaterstwa w walce.

Postawy samozachowawcze będą się przejawiać w symulacji, dezercji i dobrowolnym przejściu z bronią w rękę lub bez niej do nieprzyjaciela. Wszystko to nazywamy w czasie wojny zdradą ojczyzny. Aczkolwiek tego rodzaju postawy nie mogą być sugerowane jako zjawiska częste i masowe na ewentualnym przyszłym polu walki, to jednak mogą one występować i zawsze będą dotkliwe w skutkach.

Postawy takie mogą mieć miejsce głównie u osobników wrogo nastawionych do rzeczywistości ustrojowej naszego kraju i częściowo u tych, którzy mają słabo ukształtowane wartości moralno-polityczne, u których strukturę charakteru cechuje przewaga takich właściwości jak: słaba wierność zasadom, niekonsekwencja, tchórzostwo, nieuczciwość, niezdyscyplinowanie.

x x x

Omówione wyżej przeżycia psychiczne i ich skutki nie można traktować jako wyczerpujące, lecz podstawowe i wywierające zdecydowanie ujemny wpływ na przebieg walki i osiągnięcie zwycięstwa. Zławszcza, jeśli nie będziemy ich dostrzegać i należyście przeciwdziałać im w walce. Jednakże przeciwdziałanie takie jest zwykle trudne i złożone. Aby skutecznie przeciwdziałać trzeba w trakcie działań bojowych w każdym czasie i miejscu zapewnić:

1. systematyczne i wnikliwe rozeznanie w nastrojach i postawach żołnierzy własnych, nieprzyjaciela, a także ludności cywilnej w rejonie działań bojowych;

2. Wszechstronną i systematyczną informację dowódców dołowego szczebla i żołnierzy o sytuacji bojowej, położeniu wojsk własnych i nieprzyjaciela, sytuacji na zapleczu własnym i nieprzyjaciela, charakterze i znaczeniu wykonywanych zadań, celach i metodach propagandy wroga oraz tym podobne;
3. wzmaganie poczucia ofiarności, aktywności i inicjatywy przy wykonywaniu zadań bojowych;
4. podpowiadanie prawidłowych zasad postępowania i zachowania w różnych skomplikowanych sytuacjach pola walki.

Zakres tego przeciwdziałania, aczkolwiek niewyczerpujący, stanowi podstawowy, ale nie jedyny kierunek działania partyjno-politycznego na współczesnym polu walki. Równocześnie z tym musi być prowadzona "propaganda specjalna"^{x/} w stosunku do wojsk nieprzyjaciela, a także - zależnie od szczebla dowodzenia - działalność propagandowo-agitacyjna wśród ludności cywilnej^{xx/} w rejonie prowadzonych lub planowanych działań bojowych.

Wszystko to wymaga umiejętnego doboru treści, form, metod i środków działania, a nade wszystko - wiedzy, umiejętności i sprawności działania. W związku z tym całokształt tej działalności musi być jednym ze stałych elementów przygotowania bojowego dowódców, oficerów sztabu, a zwłaszcza aparatu politycznego.

Wykonano 80 egz.
egz.nr 1-80 Bibl.jawna
wyk. ppłk Wasil
druk.BI.14.09.1965 r.
nr ks.masz.2390/WW
CW-0-XV-2750

OPRACOWAŁ:

ppłk mgr Stanisław WASIL

x/ Zagadnienia "propagandy specjalnej" oraz pracy propagandowo-agitacyjnej wśród ludności cywilnej w czasie działań bojowych będą przedmiotem odrębnych wykładów i ćwiczeń.

L I T E R A T U R A :

1. Stouffer "Studia z psychologii społecznej w czasie drugiej wojny światowej". Wyd. GZP, Warszawa 1960 r.
2. J.F.C. Fuller "Druga wojna światowa". Wyd. MON, Warszawa 1960 r.
3. Wyd. MON, Warszawa 1960 r. "Czynnik moralno-polityczny w wojnie współczesnej".
4. Myśl Wojskowa nr 4/61 art. gen. bryg. M. BIENIA pod tytułem: "Aktualne problemy rozwoju sił zbrojnych i sposoby prowadzenia współczesnych działań bojowych".
5. Myśl Wojskowa nr 5/64 - artykuły "Wprowadzenie do psychologii paniki na polu walki" i "Panika na polu walki".
6. Wojsko Ludowe nr 2/63 - artykuł pod tytułem: "Atomowe pole walki, a problemy psychiki i dyscypliny".
7. Wojsko Ludowe nr 6/62 - artykuł pod tytułem: "Wojna atomowa a morale żołnierza".
8. Biuletyn Informacyjny Zarządu Propagandy GZP nr 27/59- "Wojna psychologiczna w działaniach bojowych".

